

УДК 378.094+371.134

Людмила РОМАНИШИНА

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії,
м. Хмельницький, Україна
e-mail: romanyshyna43@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ КОНФЛІКТІВ

У професійній діяльності майбутнім фахівцям доволі часто необхідно розв'язувати різного роду конфліктні протистояння. Формувати у студентів готовність до розв'язування конфліктів необхідно ще зі студентської лави. Вагомим потенціалом у формуванні практичних умінь та навичок у розв'язуванні конфліктних ситуацій володіє праксеологічний підхід. У статті обґрунтовано доцільність використання праксеологічного підходу, проаналізовано його зміст і сутність, визначено переваги та охарактеризовано взаємозв'язок цього підходу з іншими загальнонауковими підходами. Головна увага зосереджена на висвітленні практичного аспекту професійної підготовки майбутніх учителів під час навчання, що забезпечить підвищення дієвості та результативності практичних умінь і навичок у розв'язуванні конфліктів.

Ключові слова: професійна підготовка, конфлікти, майбутні учителі, праксеологічний підхід.

Під час реалізації своєї професійної діяльності усі, без винятку, фахівці будуть задіяні у відкритому чи прихованому конфліктному протистоянні. Не є виключенням і майбутні педагоги. Нині в загальноосвітніх навчальних закладах відображаються усі конфліктні протиріччя та соціальні проблеми, які існують в українській державі, а тому майбутні учителі мають оволодіти інноваційним типом мислення щодо розв'язування конфліктів у професійній сфері. Як свідчить практика, доволі часто майбутні педагоги зустрічаються із гострими внутрішньоособистісними, міжособистісними, внутрішньогруповими, міжгруповими видами конфліктів. Не рідко виникають конфліктні протиріччя у професійній педагогічній діяльності вертикального та горизонтального типу (учитель – учень; учитель – учитель; учитель – адміністрація; учитель – батька та ін.). До прикладу, як зазначає М. Трухан «за статистичними даними станом на 1 червня 2015 р. на обліку кримінально-виконавчої інспекції перебував 1931 засуджений неповнолітній причому, більшість проступків розцінюються як хуліганство у стінах загальноосвітніх навчальних закладах» [6, 5].

Очевидним фактом є те, що у нинішній час без ґрунтовної теоретичної та практичної підготовки конструктивно розв'язувати конфліктні протистояння у загальноосвітніх навчальних закладах надзвичайно складно. Нерозв'язанні конфліктні протиріччя заважають якісній організації навчального процесу, спричиняють гострі захворювання педагога, руйнують сумісну діяльність, погіршують міжособистісні взаємини, руйнують

психологічний мікроклімат освітнього закладу. У цьому контексті необхідно ще під час навчання у ВНЗ сформувати у майбутніх педагогів готовність до розв'язання конфліктів у професійній діяльності. Якщо у вчителя сформовані практичні уміння у розв'язанні конфліктів, то це позитивно позначатиметься на всіх учасниках педагогічної взаємодії.

Проведений аналіз наукових публікацій засвідчує, що питання формування готовності майбутніх учителів до розв'язання конфліктів у професійній діяльності та розвиток конфліктологічної компетентності перебували в центрі уваги українських дослідників. Так, у дослідженні Л. Мухіної представлено загальні підходи до формування конфліктологічної компетентності як складової професійної компетентності викладача; публікації С. Баникіної, С. Калаур, А. Лукашенка і розкривають теоретико-методологічні аспекти формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів; дисертаційні роботи І. Козич та М. Трухан присвячені формуванню готовності майбутніх соціальних педагогів до розв'язання професійних конфліктів.

У працях Ю. Богоявленської, В. Діденка, Л. Комахи, Т. Пцоловського та ін. акцентовано увагу на тому, що праксеологічний підхід передбачає досягнення ефективності практичної діяльності на основі дієвого, результативного та продуктивного навчання. Незважаючи на те, що цей підхід відомий давно, досі не вироблені загальноприйняті та науково-обґрунтовані підходи до його сутності. У науковій літературі мало відомостей про його потенціал під час професійної

підготовки учительських кадрів до розв'язування конфліктів. Можемо констатувати й той факт, що поза увагою науковців залишилися практичні механізми його впровадження в освітній процес ВНЗ. Актуальність нашої публікації додатково зумовлена багатогранними проявами деструктивної конфліктної поведінки деяких педагогів.

Представлені факти покладено в основу статті, основна *мета* якої спрямована на обґрунтування доцільності впровадження праксеологічного підходу під час формування у майбутніх педагогів готовності до розв'язання конфліктів у професійній діяльності, а також дослідженню його потенціалу.

Насамперед відзначимо, що нині в українському суспільстві, у цілому, та у вищій школі, зокрема спостерігається прагнення до практичної спрямованості діяльності, яка обумовлює розвиток праксеології як найважливішої передумови підвищення ефективності організації та управління в соціальних системах. Як свідчать реалії сьогодення праксеологія займає перший ряд серед тих наук, що досліджують становлення глобальних знань про людину та її діяльність. Це, головним чином, зумовлено тим, що праксеологія є дисципліною, яка націлена на аналіз раціональної та результативної професійної діяльності та охоплює трансдисциплінарну галузь знань.

Формування у студентів, що готуються стати педагогами, практичних умінь раціонально організувати свою майбутню педагогічну діяльність та домагатися позитивних і якісних результатів під час розв'язування конфліктних протистоянь необхідно розглядати у якості найважливіших завдань професійної підготовки студентів. У цьому контексті повністю поділяємо позицією Л. Романовської, яка доводить, що «оптимізація практичної підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності визначається одним із найважливіших чинників удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти. Основою практичної підготовки є формування в студентів готовності правильно й ефективно виконувати професійну діяльність» [5, 214]. У процесі вивчення означеного кола проблематики встановлено, що саме праксеологічний підхід «забезпечує ефективне управління діяльністю через її всебічний самоаналіз, самооцінювання, цілеспрямоване моделювання умов і засобів удосконалення на основі синтезу теоретичних знань та емпіричного досвіду. У баченні В. Чайки «теорія праксеології відображає залежність результатів роботи насамперед від попередньої ретельної підготовки до її виконання, ступеня підготовленості дій у широкому розумінні, що охоплює оволодіння знаннями, свідомий вибір засобів, методів аналізу і регулюван-

ня, критерії емоційного і практичного оцінювання результатів» [4, 56]. Подібну позицію задекларовано й у публікації С. Калаур, яка довела, що праксеологічний підхід передбачає формування у майбутніх фахівців «раціонального мислення та пропагує методи ефективної діяльності у сфері розв'язання конфліктів» [3, 13].

Тобто, підсумовуючи наведені аргументи, можемо стверджувати, що нині є потреба у впровадженні праксеологічного підходу у професійну підготовку майбутніх педагогів як профілюючого. Обираючи цей підхід, до уваги було взято міркування про те, що результативність освітньої діяльності студентів має відповідати продуктивності, економічності, раціональності та інтенсивності.

Вивчення та аналіз публікацій О. Бартош [6], І. Гінсіровської [5] та Л. Романовської [2] дав можливість встановити, що праксеологічний підхід інтегрується з іншими загальнонауковими підходами, причому найбільш тісні взаємозв'язки встановлено з діяльнісним, комплексним, особистісним, акмеологічним, та аксіологічним підходами. Проілюструємо цей зв'язок у контексті формування у майбутніх учителів готовності до розв'язання конфліктів. До прикладу, взаємозв'язок діяльнісного та праксеологічного підходів спрямований на формування в студентів необхідних умінь і навичок виконання професійних дій та безпосередньо передбачає практичну апробацію раціональних моделей професійної діяльності під час розв'язання конфліктних ситуацій. У нашому розумінні поєднання праксеологічного підходу з комплексним дозволяє активно залучати інноваційні підходи у професійну підготовку майбутніх педагогів та дає можливість використовувати інноваційні підходи, моделі і стратегії поведінки під час попередження деструктивної конфліктної взаємодії в педагогічному процесі. На основі інтеграції особистісного підходу з праксеологічним, студенти ще під час навчання мають змогу провести ґрунтовний рефлексивний аналіз власних професійних дій, встановити причини помилкових вчинків, які поглиблюють конфлікт. Саме таким чином майбутні учителі можуть набути реальний практичний досвід успішного використання прийомів налагодження конструктивної співпраці під час міжособистісної взаємодії. Інтеграція праксеологічного підходу з акмеологічним спрямовує зусилля студентів на досягнення найвищих вершин професійного зростання через навчальну діяльність та надихає майбутніх педагогів на здобуття найвищих досягнень («акме») у конфліктологічній компетентності. Налагодження тісної інтеграції праксеологічного та аксіологічного підходів дозволяє проводити ефективне порівняння прак-

тичних моделей професійних дій та визначати доцільність і ефективність їх використання. Таким чином студенти мають змогу визначати серед них найбільш цінні зразки для власного професійного становлення не лише як педагогів, але і як кваліфікованих медіаторів (посередників) під час конфліктної взаємодії в освітньому середовищі.

Процес інтеграції праксеологічного підходу з іншими наведеними вище підходами ми також розглядаємо через потребу у формуванні певних особистісних якостей у майбутніх учителів, до яких відносимо:

- 1) гідність (шляхетність у комунікативній взаємодії, віра в себе як компетентного фахівця, який зможе кваліфіковано розв'язати конфлікти);
- 2) ввічливість (повага, уважність, тактовність);
- 3) терпимість (прийняття іншої людини, усвідомленість її позитивних і негативних рис), дотримання обов'язків і прав, сумлінність, надійність слова, вірність своєму професійному обов'язку, довіру до колег по роботі);
- 4) особистісна зрілість (сформувати компетентність сприйняття іншої людини, що базується на готовності спокійно вислухати критику і зауваження, проявляти стриманість, чуйність та співчуття).

Отже, усі загальнонаукові підходи (діяльнісний, комплексний, особистісний, акмеологічний, аксіологічний) безпосередньо пов'язані із різними аспектами діяльності. У практичному контексті така інтеграція обумовлює потребу у налагодженні цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх учителів з урахуванням можливостей поєднання міждисциплінарних знань під час вивчення навчальних дисциплін, які відносяться до циклу професійної та практичної підготовки з дисциплінами гуманітарної і соціально-економічної підготовки.

Акцентуємо увагу на тому, що центральну роль у праксеологічному підході відіграє наукова дефініція «діяльність», яка визначає ціль освітнього процесу та показує наскільки знання студентів змогли перетворитися у практичні уміння та навички. Посилити практичний аспект професійної підготовки майбутніх учителів можна на основі праксеологічного підходу, що передбачає інтеграцію процесів формування теоретичних знань і розвиток практичних умінь, що забезпечує підвищення дієвості використання найоптимальніших методів та шляхів розв'язання конфліктного протистояння.

Вважаємо, що осмислення результативності професійної підготовки майбутніх педагогів у контексті формування у них готовності до розв'язання конфліктів, з точки зору праксеології, ґрун-

тується на таких позиціях:

- по-перше, фокусування уваги на практичних результатах (практичних уміннях і навичках), які залежать від якості та результативності пізнавальних дій студента щодо бажання ефективно розв'язувати конфлікти;
- по-друге, усвідомлення результатів щодо можливості конструктивного завершення діяльності по розв'язуванні кожного конкретного конфліктного протистояння в освітньому середовищі навчального закладу;
- по-третє, формування уявлень про значущі характеристики результатів, до яких відносяться ступінь досягнення мети, якість, ефективність, успішність, продуктивність, конструктивність конфліктів у педагогічній діяльності.

До загальних аспектів результативної професійної діяльності по формуванню у майбутніх учителів готовності до розв'язання конфліктів у контексті праксеологічного підходу належить: 1) продумування та передбачення; 2) визначення головної мети, що поставлена під час конфліктної взаємодії та виконання конкретної професійної дії; 3) визначення найбільш оптимальних шляхів розв'язання конфлікту на вибір конкретної стратегії (суперництво, поступки, компроміс, співробітництво, уникнення); 4) обрання найефективніших способів практичної діяльності у конфліктному протистоянні.

Тобто, з методологічної точки зору, праксеологічний підхід спрямований на формування цілісної професійної позиції студента, котрий вмить «бачити проблему», навчиться висувати гіпотези і користуватися аналогією та перенесенням здобутих знань у практичні дії, комбінувати відомі способи і створювати нові, шукати альтернативні шляхи вирішення професійних конфліктів. У цілому, необхідність посилення практичної зорієнтованості професійної підготовки майбутніх учителів у ВНЗ зумовлює потребу перегляду змісту програм, лекцій, практичних занять з метою посилення міжпредметних зв'язків. Вважаємо, що ефективна організація освітнього процесу у ВНЗ на основі праксеологічного підходу передбачає раціональне використання всіх ресурсів і засобів, які забезпечують узгодженість освітнього процесу.

Компетентність майбутнього учителя як фахівця, що уміє розв'язувати конфлікти це особистісний досвід у вигляді не лише теоретичної складової, а й комплексу практичних умінь, навичок, цінностей, способів сприйняття, мислення, дій, переживань, цілей, що переросли в практичну модель дій під час неконфліктної (толерантної та емпатійної) реалізації майбутньої професійної

діяльності. Переконані у тому, що на основі цього підходу відбувається безпосередня орієнтація освітнього процесу у ВНЗ на практичну спрямованість, яка передбачає використання практичних завдань, розгляд конкретних проблемних ситуацій конфліктологічного змісту відповідно до фаху.

Отже, впровадження праксеологічного підходу у професійну підготовку майбутніх педагогічних кадрів матиме загальний позитивний ефект щодо вдосконалення фахової компетентності, а також сприятиме підвищенню практичної складової готовності до розв'язування конфліктів. Майбутні педагоги ще під час навчання мають усвідомити місце і роль готовності до розв'язування конфліктів в професійній сфері, а тому саме праксеологічний підхід дозволить систематизувати теоретичні знання й поглибити практичні уміння. Встановлено, що на основі праксеологічного підходу можна суттєво підвищити загальну культуру студентів та вдосконалити рівень конфліктологічної компетентності, шляхом формування практичних умінь і навичок. У найбільш загальному контексті праксеологічний підхід передбачає орієнтацію освітнього процесу у ВНЗ на практичну спрямованість, яка базується на використанні практико-зорієнтованих завдань у контексті майбутньої професійної діяльності студентів. Тобто, у зміст праксеологічного підходу покладено перетворення теоретичних знань в практичні уміння. Реалізація праксеологічного підходу уможливує перетворення здобутих знань у мисленнєву діяльність, що сприяє формуванню практичних умінь і навичок. З позиції праксеологічного підходу практичні уміння та навички пропонуємо формувати через спеціально створені зміст, інноваційні технології навчання, культурно збагачене освітнє середовище ВНЗ, яке, в обов'язковому порядку, має бути сформоване на засадах демократичності та відкритості.

Подальші наші напрацювання будуть стосуватися вивчення практичних механізмів формування готовності майбутніх учителів до розв'язання конфліктів. Зокрема плануємо зосередити увагу на впровадженні у професійну підготовку студентів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії тренінгових технологій.

Подальші наші напрацювання будуть стосуватися вивчення практичних механізмів формування готовності майбутніх учителів до розв'язання конфліктів. Зокрема плануємо зосередити увагу на впровадженні у професійну підготовку студентів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії тренінгових технологій.

Список використаних джерел

1. Бартош О. П. Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах праксеологічного підходу у вищих навчальних закладах України / Олена Павлівна Бартош // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». — Вип. 34. — 2014. — С. 14—21.
2. Гінсіровська І. Р. Формування праксеологічних умінь у майбутніх фахівців з менеджменту у вищих технічних навчальних закладах / І. Р. Гінсіровська // 27-а Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний потенціал світової науки - XXI сторіччя» (20—25 травня 2014 року). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/27/ginsirovska.php>. — Загол. з екрану. — Мова укр.
3. Калаур С. М. Характеристика підходів до формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів / С. М. Калаур // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. — Вип. 1(12). — Херсон : Гринь Д. С., 2015. — Т. 5. — С. 12—16.
4. Основи дидактики: навчальний посібник / В. М. Чайка. — Київ : Академвидав, 2011. — 238 с.
5. Романовська Л. І. Практико-педагогічний підхід до підготовки майбутніх працівників соціальної сфери / Л. І. Романовська // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота». — 2016. — Випуск 2 (39) — С. 214—216.
6. Трухан М. А. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності з розв'язання професійних конфліктів у закладах освіти : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04 / Марія Андріївна Трухан; Хмельницький національний університет. — Хмельницький, 2016. — 278 с.

References

1. Bartosh, O. P. (2014). Deiaiki aspekty profesiinoy pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv na zasadakh prakseolohichnoho pidkhodu u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [To the issue of professional training of future social workers on the basis of praxeological approach in higher education institutions of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota»*, 34, 14—21. [in Ukrainian].
2. Hinsirovska, I. R. (2014). Formuvannia prakseolohichnykh umin u maibutnikh fakhivtsiv z menedzhmentu u vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Formation of Practical Skills for Future Management Specialists in Higher Technical Institutions] 27-a Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia «Innovatsiinyi potentsial svitovoi nauky - KhKhI storichchia» (20—25 travnia 2014 roku). Retrieved from: <http://nauka.zinet.info/27/ginsirovska.php>. [in Ukrainian].
3. Kalaur, S. M. (2015). Kharakterystyka pidkhodiv do formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery do rozv'iazannia konfliktiv [The characteristics of approaches to the formation of readiness of future professionals of social sphere to conflict resolution]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia, pedahohiky ta psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*. 1(12). — Kherson., T. 5, 12—16. [in Ukrainian].
4. Chaika V. M. (2011) *Osnovy dydaktyky: navchalnyi posibnyk* [Basics of didactics]. Kyiv : Akademvydav. [in Ukrainian].
5. Romanovska, L. I. (2016) *Prakseolohichniy pidkhid do pidhotovky maibutnikh pratsivnykiv sotsialnoi sfery* [Praxiological approach to the future social workers training]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii : «Pedahohika. Sotsialna robota»*, 39, 214—216. [in Ukrainian].

6. Trukhan, M. A. (2016) Formuvannya hotovnosti maibutnykh sotsialnykh pedahohiv do diialnosti z rozv'iazannia profesiynykh konfliktiv u zakladakh osvity [Formation of Readiness of Future Social Pedagogues to Work on Resolving Professional Conflicts in Educational Establishments]. Extended abstract of candidate's thesis. Khmelnytskyi. [in Ukrainian].

Романишина Л. Использование праксеологического подхода при профессиональной подготовке студентов к решению конфликтов

В профессиональной деятельности будущим специалистам довольно часто необходимо решать разного рода производственные конфликты. Формировать у студентов готовность к решению конфликтов необходимо еще со студенческой скамьи. Весомым потенциалом в формировании практических умений и навыков в решении конфликтных ситуаций обладает праксеологический подход. В статье обоснована целесообразность использования праксеологического подхода, проанализированы его содержание и сущность, определены преимущества и охарактеризованы взаимосвязь этого подхода с другими общенаучными подходами. Главное внимание сосредоточено на освещении практического аспекта профессиональной подготовки будущих учителей во время обучения, что обеспечит повышение эффективности и результативности практических умений и навыков в решении конфликтов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, конфликты, будущие специалисты, праксеологический подход.

Romanyshyna L. The usage of praxeological approach in students' professional training for conflict solution

All conflicting contradictions that exist in the Ukrainian state are reflected in general education establishments, and therefore future teachers should be prepared to conflicts solution in their professional sphere. Praxeological approach plays an important part in future teachers' training for professional conflicts solution. This approach ensures effective activity management through self-analysis, self-evaluation, modelling of conditions and means, synthesis of theoretical knowledge and empirical experience. It has been found out that praxeological approach presupposes the future specialists' rational thinking formation and promotes methods of effective activity in the sphere of conflict solution. It has been revealed in the course of study that praxeological approach is integrated with other general scientific approaches. The closest relationships are established with activity, complex, personal, acmeological, and axiological approaches.

The process of praxeological approach integration with other approaches is considered due to the need for the future teachers' personal qualities formation as follows: dignity; politeness; tolerance; personal maturity.

From the methodological point of view, the praxeological approach is aimed at the formation of students' coherent professional standpoint. It will allow the future teachers to «see the problem», to put forward hypotheses and to transfer theoretical knowledge into practical actions, to look for alternative ways of professional conflicts solution. The necessity for strengthening of the practical orientation of the future teacher training preconditions the need to revise the content of programs, lectures, and practical classes in order to strengthen interdisciplinary connections and improve the practical basis of the educational process.

On the basis of this approach, the direct orientation of the educational process in higher educational establishments to the practice-oriented, which presupposes the use of practical tasks, the peculiar problematic situations of conflictological content consideration. It has been established that on the basis of praxeological approach it is possible to enhance students' general culture significantly as well as to improve the level of conflictological competence through the practical skills formation.

Key words: professional training, conflicts, future specialists, praxeological approach.

Стаття надійшла до редколегії 13.12.2017